

POLJIČKE KONSTITUCIJE IZ 1620. I 1688. GODINE

Vladimir Mošin

Arhiv Jugoslavenske akademije u svojim bogatim kolekcijama kodeksa i isprava posjeduje lijepi broj spomenika, koji se tiču Poljica. Pored nekoliko rukopisa čuvenog Poljičkog statuta, tu se nalaze prijepisi i prijevodi najznatnijih poljičkih javnopravnih isprava — »dukala«, više privatnopravnih dokumenata iz XVI.—XVIII. vijeka, crkvene konstitucije splitskih nadbiskupa Sforze Ponzonija i Stjepana Cosmija iz XVII. vijeka, vizitacije splitskih vikara iz XVI.—XVII. vijeka, službena prepiska poljičkih svećenika sa splitskom nadbiskupijom, pravila bratovštine sv. Kuzme i Damjana, priručnici za kazuistiku iz kanonskog prava, zbornici propovijedi, staroslavenški rječnici sjemeništa u Priku, povijesni i literarni rukopisi, knjižice folklornog sadržaja, kao što su ljekaruše, gromovnici i t. d. Nešto je od toga materijala objelodanjeno, nešto je registrirano ili proučeno u stručnoj literaturi, ali ima još dosta gradiva, koje čeka na obradu. Među takve spomenike idu spomenute konstitucije splitskih nadbiskupa Sforze (1620.) i Cosmija (1688.), izdane za poljički kler, koje su vrlo zanimljive ne samo kao spomenici kanonskog prava na našem području, već i sa gledišta jezika, a i kao građa za kulturnu historiju i folklor.

XVII. stoljeće, doba velikih borba za zaustavljanje turskog naderanja u Evropu, bilo je za Poljica doba velikih potresa. Nalazeći se na tadašnjoj tromeđi između Mletaka, koji su držali Dalmaciju sa Splitom, Hrvatske Krajine i Bosanskog sandžaka, poljička je »provincija« bila prisiljena da učestvuje u svim ratovima i razmiricama, koje su se na toj granici javljale. Nakon sedamdesetgodišnjeg života pod vrhovnom mletačkom vlašću (od 1444. g.) Poljičani su 1513. g. bili prisiljeni da se nagode s Turcima i da priznaju njihovu vrhovnu vlast pod uvjetom, da zadrže svoju samoupravu i da u Poljicama ne smiju stanovati Turci osim jedinog emina, koji će

primati harač. Ipak je za vrijeme gotovo dvjestagodišnjeg turskog suvereniteta Poljička župa bila u stalnim vezama sa svojim kršćanskim susjedima i redovno se odazivala na svaki poziv sa Zapada za borbu s islamom. Tako su se Poljičani 1527.—1531. g. borili pod Klisom; kad je Klis 1537. g. pao u turske ruke, predali su se Mlečanima, ali su ih oni 1540. g. opet prepustili Turcima. U novom ratu 1570.—1573. g. Poljičani su opet uz Mletke protiv Turaka i opet su po sklopljenom miru prepušteni sultanu, od koga su kasnije, počevši od 1626. g., počeli tražiti da im potvrdi izabranoga velikoga kneza. Poljičani ponovno ustaju protiv Turaka za vrijeme Kandijskog rata: sklapaju 1647. g. ugovor s mletačkim admiralom Lunardom Foscolom i pomažu Mlečiče kod osvajanja Klisa; 1651. g. obvezali su se i na plaćanje danka Mlecima, ali su mirom 1671. g. ipak opet ostavljeni Turcima. Napokon, kad je 1684. g., nakon turskog poraza kod Beča, Mletačka republika pristupila kršćanskom savezu protiv Turaka, Poljičani opet zbacuju tursko gospodstvo, bore se protiv Turaka, trpe teška razaranja i haranja, ali ostaju uz Mletke. Karlovačkim mirom 1699. g. dolaze pod mletačku vrhovnu vlast, pod kojom ostaju onda do propasti Mletačke republike¹⁾.

Turska vrhovna vlast, pod kojom su Poljica bila gotovo tokom čitavog XVII. vijeka, nije dirala u poljičku autonomiju, zadovoljavajući se haračem prema nagodbi iz 1513. g. Isto tako Turci nisu smetali ni stalnim vezama Poljičana sa Splitom, pod čiju je crkvenu jurisdikciju »provincija« pripadala. Isprave XVII. vijeka govore o tim neprekidnim vezama. Poljički se svećenici obraćaju nadbiskupu s molbama za intervenciju u različitim pitanjima; iznose svoje svađe i sukobe s pukom; šalju desetinu i druge dohotke; šalju onamo klerike na ređenje i t. d. Sa svoje strane splitska crkvena vlast neprestano vodi najozbiljniju brigu o crkvenom životu poljičkih vjernika i vrši vizitacije »u Morlakiji«; arhiv Jugoslavenske akademije čuva akta o takvim vizitacijama iz 1578., 1595., 1596.—1605. i 1682. god., t. j. baš iz doba, kad su se Poljica nalazila pod turskom vlašću. Ipak je zaseban politički položaj oblasti, koja se od najstarije prošlosti izdvajala od susjednog Splita i stalnom upotrebom slavenskog jezika u crkvenoj službi, imao velikog utjecaja na crkveni život u Poljicama. Sačuvana imena poljičkih knezova i »kančilira« kao i poljičkih župnika svjedoče, da su i jedni i drugi birani iz redova istih ple-

¹⁾ Ivan Pivčević, Povijest Poljica (I. dodatak Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku), Split 1921; isp. drugu literaturu u članku J. Mostina u Stanojevićevoj Narodnoj enciklopediji — »Poljica«.

mićkih porodica. Nemiran život na granici često je stavljao poljičke popove na čelo vojničkih odreda: neki su se od njih, kao Juraj Pezeljić, proslavili svojim junaštvom u borbama s Turcima. Kao plemići nose oni mačeve, s kojima se ne rastaju često ni kod vršenja crkvenih služba, protiv čega se naročito bore splitske konstitucije. Oni su organski vezani s čitavim privrednim i društvenim životom svojih općina: bave se trgovinom, kupuju robove, obrađuju zemlju i vrše druge seljačke radove, nose narodno odijelo i kape, te sklapaju pobratimstva s »nevjernicima«. Trpe mnoge stare običaje, na pr. da na »nove mise« za vrijeme službe »svirac« zapjeva koju pjesmu »malo poštenu«, da potakne vjernike na bogatije poklone mladomisniku. Desi se, da se u veselom društvu uhvate u kolo i da »izvode tance« poput svoje istočne braće, koja su u sličnoj prilici igrala »sitno po kaluđerski«. Prema naročitim upozorenjima i prijetnjama, koje nalazimo u nadbiskupskim odredbama, možemo zaključivati, da su se dešavali slučajevi, da su svećenici služili misu u svrhu čarolija, a postojao je i običaj služiti misu »svrhu pobratimih, navlastito muške i ženske glave, da slobodno mogu bez skandala među sobom općiti«.

Sve se to zrcali u naredbama nadbiskupa Ponzonija (1616.-1640.) i Cosmija (1678.-1707.), kojima su ti energični crkveni poglavari nastojali da podignu disciplinu u crkvenim redovima. Moćan duhovni pokret protivureformacije, koji je poslije Tridentskog sabora zahvatio cijelu katoličku crkvu i koji je išao za odstranjivanjem unutarnjih uzroka, koji su izazvali reformaciju, snažno je odjeknuo u Dalmaciji. Episkopat se brine za uredan život svećenstva te redovno i savjesno vršenje svećeničkih dužnosti, čemu je posvećena naročita pažnja vikara kod vizitacija: »Crikovni človik u ždribi u dil Gospodinov zvan«, treba da se izdvoji iz ostalog svjetovnog društva ne samo posebnom uniformiranom nošnjom — treba da zamijeni opanke postolima, a mali klobučić »po način dalmatinski ili harvacki« klobukom »po način talijanski« ili beritom uz »haljine do tleha, crnoga kolura« — već i čitavim svojim životom. Njemu se zabranjuje »posle svitovne hlepiti ili nastojati«, obrađivati zemlju i vršiti ma kakve težačke radove; zabranjuje mu se vršenje političkih funkcija — »činiti dilo kneško, kančilirija, ni vojvoda, ni š njimi hoditi u čete ili na boj«. Redovni sastanci svećenstva četiri puta godišnje na velike blagdane treba da stalno drže kler budnim prema crkvenim inte-

²⁾ Isp. podatke o poljičkom svećenstvu: F. Ivanišević, Poljica i glogoljica (Bulićev zbornik) 1924, 702—703.

resima i pitanjima. Naročita je pažnja posvećena bogoslovskoj spremi svećenika. Ponzonijeve naredbe navode i bogoslovsku literaturu, koju bi trebao da drži svaki svećenik. U njoj su citirana na prvom mjestu djela Š. Budinića i A. Komulovića, izdata krajem XVI. i početkom XVII. vijeka u okviru crkveno-reformatorskog programa pape Grgura XIII.³⁾ Snabdjeven tom literaturom svećenik je obavezan da redovno vrši propovijedanje, i to ne »iz svoje pameti«, nego uz ozbiljnu pripremu na osnovi sv. Pisma i bogoslovске literature. Sačuvani zbornici takvih propovijedi svjedoče, da su pojedini svećenici navedenu naredbu savjesno izvršivali. Osobito je istaknuta dužnost katehizacije djece. Sami svećenici, a i ostali klerici, prije zaređenja polažu stroge ispite, a njihova je prethodna priprema stavljena pod kontrolu iskusnih vikara. Pored vjerskog odgoja omladine crkva treba da vodi i stalnu brigu oko religioznog odgoja čitave okoline. U tu svrhu treba da se osnivaju bratovštine, koje pod vodstvom župnika okupljaju u svojim redovima najuglednije predstavnike društva, napose ugledne žene, koje nalazimo citirane kao članice bratovštinske uprave.

Tekstovi, koje donosimo, nisu sasvim nepoznati⁴⁾. Cosmijeve su konstitucije iz 1688. g. bile objelodanjene na latinskom jeziku dvije godine poslije splitskog sinoda, koji ih je proglasio, u knjižici *Constitutiones Synodi Dioecesanæ Spalatensis, edita ab Illustrissimo ac Reverendissimo D. N. Stephano Cosmo Archiepiscopo Spalatensi . . . Martii 1688. Patavii. 1690.* (drugo izdanje M a n g e r a Spalati 1873). Devet godina iza toga izašao je B i j a n k o v i ć e v hrvatski prijevod Cosmijevih konstitucija: *Naredbe od zбора darxave Splitske dane na svitlo od Prisuit^a. i Prip^a. Gña Gña Stipana Cosmi Arkibiskupa Splitskoga inako Solinskoga, Poglauice Dalmatie, i sue Haruatske Zemglie. V gnegouemu paruomu Skuppu učignenu u Splitu u Criqui Metropolitanaskoy u dneue 9. 10. 11. Miseca Marca 1688. Kogesu bile prinesene u Slouinski Giazik od Mikule Biankouichia Vicaria Splitskoga, i Apostolskoga, Obranoga Biskupa od Makarske. In Venetia, M.DC.XCIX. Appresso Andrea Poletti, all' Italia. Con licenza de' superiori.* Međutim, konstitucije Sforze Ponzonija iz 1620. godine, koliko mi je poznato, još nisu bile objelodanjene, iako su

³⁾ Vidi rasprave Vj. Štefanića: »Jakov Ledesma i njegov Nauk karstianski 1583« (Vrela i prinosi, Posebno izdanje br. 2) Sarajevo 1938, »Bellarmino-Komulovićev Kršćanski nauk« (Vrela i prinosi 8) Sarajevo 1938, gdje je navedena ranija literatura.

⁴⁾ Vidi kratke podatke o njima: L u k a J e l i ć, *Fontes historici liturgiae glagolito-romanae a XIII ad XIX saeculum*, Veglae 1906, XVII. s. 24 i 225.

mного bogatije gradivom i zanimljivije iz više razloga. Što se tiče Cosmijevih naredaba, poljički ćirilski tekst iz 1688. g. predstavlja sasvim poseban prijevod, potpuno nezavisan od kasnijeg Bijankovićevega prijevoda, pa smo stoga smatrali za potrebno da objavimo i njega, imajući u vidu njegovu naročitu zanimljivost sa leksičkog gledišta (s obzirom na postojanje paralelnog latinskog teksta i Bijankovićevega hrvatskog prijevoda), a i za historiju jezika i pravopisa na području poljičke ćirilice u XVII. vijeku.

Kao što je već Berčić pokazao u svojoj tablici različitih tipova kasnije »zapadne ćirilice«, za koju se je utvrdio naziv »bosančica«, splitsko-poljički tip se dosta razlikuje od dubrovačkog i bosanskog tipa kako grafijom, tako i pravopisom⁵⁾. Po jeziku, dubrovački tekstovi pripadaju hercegovačkoj ijekavskoj grupi, bosanski — ikavskoj štokavštini, poljički — ikavskoj čakavštini. Što se tiče pravopisa, najupadljivije su razlike u osobitostima kod pisanja palatalizacije. U dubrovačkim se tekstovima jotacija pred vokalima i palatalizacija kod *n* i *l* većinom ne obilježuje — НЕГОВИ, ЛЮБАВ; u bosanskim se spomenicima za oznaku palatalizacije upotrebljava slovo *h* — КННИГА, ЉЛЮБАВ; u poljičkim tekstovima istu ulogu vrši slovo *ѣ* — КНѢИГА, ЛЮБѢАВ, kasnije ЉЛЮБѢАВ. Splitsko-poljički tekstovi ne poznaju u grafici karakterističnih oblika bosanskog »begovskog pisma«, a niti više oblika štampane bosančice (na pr. uglato д s lukom zdesna i dr.).

Naročita je zanimljivost Ponzonijevih i Cosmijevih konstitucija za historiju pravopisa u tome, što prve iz godine 1620. prikazuju vrlo karakterističnu prelaznu fazu od starog pravopisa, koji nalazimo u tekstovima iz XV.—XVI. vijeka, prema novom, koji je prikazan u Cosmijevim naredbama iz 1688. godine.

Stariji je pravopis sačuvan u najstarijem poznatom primjerku Poljičkog statuta (Arhiv Jugoslavenske akademije br. I c 65) i u privatnopravnim poljičkim ispravama iz XVI. vijeka. Kao što sam ustanovio pomoću vodenih znakova i analizom hronoloških podataka u tekstu, Jagićevo datiranje tog rukopisa Poljičkog statuta nije ispravno: rukopis ne ide u kraj XVI. vijeka, već u kraj XV. vijeka, što se potpuno slaže s velikim razlikama u pravopisu između ovog

⁵⁾ I. Berčić, Bukvar staroslovenskoga jezika, Prag 1862; tablica je preštampana u Hrvatskoj enciklopediji III uz članak »Bosančica«, gdje je navedena druga literatura. Isp. Uvod u moj rad, koji se nalazi u štampi: V. Mošin, Ćirilski rukopisi Jugoslavenske akademije, I Opis, II Reprodukciije, Zagreb 1952.

spomenika i poljičkih tekstova iz početka XVII. vijeka⁶⁾. U tom rukopisu dolazi poluglas na kraju riječi, a i u sredini — единство; kod *nj* i *lj* palatalizacija se obično ne obilježuje — сметна, лѣди, ili se vrši pomoću poluglasa. Katkada se pojavljuje *ѣ* u ulozi *j* za umekšavanje vokala — коѣа, ali rijetko. *Ju* se ne označava kasnijim *ѣ8*, već starim slovom *ы*. Vokalno *r* dolazi bez prethodnog *a*. U riječi *od*, a katkada i na početku drugih riječi dolazi *omega*. Staro *щ* još se ne razrješava sa *шћ*⁷⁾.

Ponzonijeve konstitucije obilježavaju karakterističan idući stupanj u evoluciji poljičkog pravopisa.

Poluglas sasvim nestaje kako u sredini, tako i na kraju riječi.

Palatalizacija pred vokalima često se ne obilježuje, te se neprestano mijesaju oblici ема-ѣма i t. d.

Vrlo rijetko dolazi *ю* — имаю, повиѣаю; većinom se zamjenjuje sa *ѣ8* — имаѣ8.

Vrlo je nestalno obilježavanje palatala *lj* i *nj*; vrši se samo pomoću znaka *ѣ* — сумна, знанѣа, наѣмане; слѣа — лѣбезниво.

Kod vokalnog *r* katkada se pojavljuje vokal *a*, ali još vrlo rijetko: парво-четврто.

Mijesaju se *щ* i *шт* — годиште-годище, щета-штета, *щ* i *шћ* — крщански-кршћански; *шт* i *чт* — редовниство-редовничтво.

Omega dolazi samo u skraćenicu riječi *od* i u složenicama — одришен i t. d.

Napokon Cosmijeve konstitucije daju novu ortografiju, koja se onda drži u XVIII. i XIX. vijeku (uz jednu izmjenu — u kasnijim tekstovima kod grupe *lj* i *nj* *ѣ* se stavlja ispred konsonanta, dok u ranijim — iza njega a ispred idućeg vokala).

ю sasvim nestaje.

ѣ se upotrebljava redovno za palatalizaciju vokala i kao konsonantsko *j* — привилеѣ.

Ono služi i za pisanje palatala *lj* i *nj*, ali se ovdje katkada izostavlja: ѣлѣди — земле.

Vokalno *r* redovno dolazi s prethodnim *a* — парво, потварѣѣѣмо.

Щ nestaje, te se označuje sa *шћ* — каршћански.

Treba naglasiti, da su pored nekoliko brojeva, koji su ispisani ćirilskim brojkama-slovima, navedene i arapske brojke, koje svjedoče, da su se slavenske brojke upotrebljavale prema ćirilskoj vrijednosti.

⁶⁾ Mošin, Ćirilski rukopisi Jug. akad. I br. 14, II br. 161.

⁷⁾ Vidi V. Jagić u uvodu uz izdanje Statuta: Monumenta historico-juridica IV, 1890, str. XXII—XXIII.

Uz pojedine članke na margini rukopisa stoji križ, koji se upotrebljavao kao znak za naročito upozorenje. Mi smo ga stavili ispred broja članka.

Tekst je u našem izdanju transliteriran bez promjena. Jedino nas tehnički štamparski razlozi sile, da zamijenimo *ø*, koje dolazi kao jedini znak za *u*, s običnim *y*, a omegu, koja se javlja samo u Ponzonijevim konstitucijama u skraćenici *od*, s običnim *o*. Osim toga katkada sam, radi jasnoće, u zagradama dodao *x*, *v* i *л*, koje pisar rado izostavlja, osobito na kraju riječi: у кућа⟨*x*⟩, од редовнико⟨*v*⟩, мика⟨*л*⟩. Velika slova, kao i interpunkcije, pišu se po suvremenom pravopisu.

Zanimljiva i važna leksička građa daje se na kraju u popisu karakterističnih termina i izraza. Uz pojedine izraze stavljene su paralele iz latinskog teksta Cosmijevih konstitucija s oznakom »lat. C.« i katkada iz Bijankovićeva prijevoda iz 1699. g. s oznakom »B.«.

Pri izboru izraza rukovodili smo se ne samo zanimljivošću dotičnih riječi za filologiju, već i terminološkim značenjem izraza za snalaženje u gradivu iz kanonskog prava. Ipak, da se indeks ne preopteretiti mnoštvom riječi na štetu preglednosti, izostavili smo više običnih riječi, koje bi se mogle smatrati terminima, kao na pr. »vazetje hal« (svećeničkih, kao kazna), »dopustiti« uz izraz »dopuštenje« (licencija), »zapovid« i »zapovidati«, »neposluh«, »obsluženje«, »odpasti« (od crkve), »oznaniti«, »osuditi«, »razlučiti« i t. d.

Mjesto, gdje dotična riječ dolazi u tekstu, označeno je u indeksu kraticama »P« (Ponzonijeve konstitucije 1620. g.) i »K« (Kosmijeve konstitucije 1688. g.) uz broj člana, odnosno uz slovo *k*, koje označuje zaključne formule tekstova (kraj).

KONSTITUCIJE NADBISKUPA SFORZE PONZONIJA IZ 1620. G.

Rukopis pod naslovom »Naredbe za svetjenike« u Arhivu Jugoslavenske akademije II a 6 (Kukuljević 406): V. Mošin, Ćirilski rukopisi Jugoslavenske akademije, I Opis br. 25, II Reprodukcijska br. 145, Zagreb 1952. (u štampi). Papir 10×15; 30 listova bez početnog; od prvog lista sačuvan je oderak pri korjenu; 18 redaka na strani sa oko 20—25 slova u retku. Vjerojatno se početak naredaba nalazio na oštećenom prvom listu: na idućem listu nalaze se odredbe o sakramentu krštenja, koje su po svoj prilici bile stavljene na početak konstitucija i koje čine nastavak teksta s prethodnog oderka; u gornjim recima istog oderka stoji i riječ »amen«, koja je vjerojatno stajala na kraju uvodnog stavka.

Kao što se vidi iz zaključnog stavka, ove su naredbe bile prihvaćene na sinodu poljičkog i radobiljskog svećenstva u Omišu 1620. g., a sačuvani rukopisi je jedan od prijepisa, koje je prema zaključcima sabora trebao da ima svaki svećenik »u termen od dva miseca«; u dodatku nosi kasniju vikarovu potvrdu iz 1640. g. s tragom od žutog voštanog pečata. — U idućem tekstu smo ispred svakog člana stavili redni broj radi lakše orijentacije. Točke između preostalih dijelova riječi na oderku prvog lista označuju približan broj nestalih slova.

1. Сти од мак
 изач у и напра
 та напра
 враћа се к амен.

2. Тов нашега
 од кие ви е дилници овими
 ми кратку ругужу (?) и начин.
 у жити поз римске ц(рикве)
 и научите цриков
 му чин у в
 кладе
 е позн ша
 одг лин вап
 та свет стоите д
 обар разл[ог] давши ви
 мете. † [сва]рху светога кр[щенѣа]
 прво буди кр стране у кан
 и се може учи кои може
 у. †

3. имаѣ
 у чем носи воду кршену од фонта ванка црикве гди се
 згоди да кршенѣе буде чинити. †

4. Ђема држати тоболац свион били, чим покрие буде улѣа катихумених кризме, гди се даде област крстити ванка црикве.

5. У дан вечере Г(осподи)нове циѣа светих улѣих, има послати ђеднога од великога реда, али алмако дѣака, кои завративши се речена улѣа, затворена у скриници али запечаћена, донесет, ни на дугле време не одмичут, стари ули сажежет, а нови посвећеним има се служити. †

6. Суде од улѣих у армарицу код олтара велого у црикви имаѣу држати, ако ли то comodно и сигуро може учинити, ако ли не, дома, у кому сигуру мисту и чисту, нека не може рука погрдна тоте такнути.

7. Увисти често бабе, коѣе дицу повиѣаю, од материе и форме кршенѣа и искуси их, би ли добро крстиле.

8. Крст не одмичите мимо .i. (= 10) дан под пеном од изагнанѣа ван цр'кве родител.

9. Приа дне, при сунча истока, ни по западу сунца, ни у кући нима се крстити прес потрибе.

10. Ки крсти ђема бит обучен у камшу али у кошулу и штолу билу, кад се може.

11. При него крсти, испитаи, ели дома дите кршено, како али од кога. Имена светих, а не поганих има чинити да се стави; еднога кума и едну куму, ки су од оца и од матере звани, примет.

12. Оних ки су проклети и ки се нису причестили о Узмих оно годище, и ки не умно Оче наш, Здраву М(арию), вированђе, не прими за кумове.

13. Невирне, ки су наресли, не крсти пре(з) знанђа и лиценце наше.

14. Научит кумове, колико су родђаци меу собом духовни.

15. Ђема држати либар, у коме запише имена оних, ки е крсти, и оца и матер, кума и куму, мисто гди се ђе родио, дан и мисец и годище, под пенем .i. (= 10) либар сваком ком поманка; ема записати како ђе кога крсти; ако е шпуре, мучећи, не ставлаюћи имена родителих, ако они тако хоће.

16. Ако дите нађде вржено гди, ако по комукодир билигу не види се, да е кршен, крсти га овим начином: »Ако ниси кршен« и остало. Запише мисто и врме, у ком би нашаст.

17. Сине невірних, чуваи се, не крсти, ђош ако би молен од родителих никових, кођи га зато хотили би крстити, сумлећи да неће смрдити, свака при притрпци.¹

18. Посвисти матере, бабе и ине жене, да дицу собом у постели не држе при годища, дале ако би у зибки, под пенем од проклетства.

19. од сакрамент а кризме.

Сакрамент од кризманђа, када по нас буде служен, нависти редовник сво(и)тнак пуку у едан благодан свечени и од здола речени ствари ниега увижбађ:

Парво: да сагришуе круто, кои ови сакрамент не приму за непомну.

Друго: да дица емаю ђемат 7 .з. (= 7) годищ коа се хоће кризмати, ако ли не би коа велика потреба била; имаю умити Оче наш, Здрава М(ариа), вирован(ђе).

Треће: они ки се имаю кризмати наресли, алити велици, да се исповиде приа; ако се изутра дае ови сакрамент, имаю приступити неђидши.

Четврто: да мужи жене не држе, а жене муже, када се буду кризмати.

Пето: они ки држи има бити кризман и стариђи од онога ки се кризма, и да ни проклет, и да се причестиђо о Узмих.

Шесто: у овомем сакраменту иста родбина духовна достиже се, кођа и у кршенђу.

Седмо: наговори оних, ки груба и поганска имена емаю да их промине на кризми.

¹ Član nije posve jasan; bez sumnje govori o djeci muslimana.

20. Од сакраментa тила И(суса) Х(рист)а.

Сакраменат тила Ис(уса) Х(рист)а на вриме Вазам сваки од свое своити приме сакрамен на вриме Вазам, разуумић се од Недиле од муке до вримена до Малих вазам.

21. Имина (!) оних, ки у то вриме не причесте се, к викарию изванскому прикажут се, да их он педипса али каштига.

22. Сакрамент од причещенѣа, гди се може комодно учинити понасе мушким главам, а понасе женам.

23. Када се служи вино, да се у едан суд стави, кои нема бити ни калези ни посвећен, ни да емаю прилику од калеза; убрус чист прид прси оних ки се причешућу има се поставити.²

24. На благодан Тила Исусу Христа у петак (!) има се учинити просесћун присветога Тила Исухристова са већим поштенѣем и частћу ким се може прид сакраментом з дуплири, и дѣак кои има свеѣер кадити свети сакрамент, спиваюћи писни к тому имену пристоине.

25. Када у та вримена храни се у црикви свети сакраменат, вазда кандела наимане .ā. (= 1) има горити и свеѣер обдан и обноћ. Кад ће ванка сакраменат на олтару, наимане два да чуваћу га.

26. Када се носи сакрамент немоћником, звони се приа великим звоном, нека пук вирни притиче вздружити га.³

27. Када се носи, .ā. звончић звони, дуплири прида, али наимане алтирна. Ако ће узможнo, ѣема се држати бладакин или умбрела.

28. Редовник буди обучен у камшу и у штолу, путем има говорити салам Помилуи ме Боже и остале салме покорне, ако уми напамет.

29. Њема се учинит .ā. судац од сребра на прилику опште, кои суд има се држати у едан тоболац свион и обисити га на грло, када се ѣема понити сакраменат оним ки далеко стое, и тада дости буде да .ā. с алтирном гре прида.

30. При него се донесе к немоћнику, приправи столац малахан с ручником чистим, гди се има сакраменат поставит. Приближаваћући се редовник кући немоћника, кућници на врата куће <с> свићами ужганими изаћдите протива.

31. Од посветилища мисе капитул.

Миса има се говорити у црикви сврху олтара каменита посвећена од бискупа али алмако с олтарцем ки се носи.

32. Висина олтара буди од поданка до гори триух ног висина и Z (= 7) унац, а дужина .ē. (= 5) ног, а ширина .в. (= 2), ноге; прид олтаром буди скалин алмако .ā. (= 1) али од (д)рива али од камина дуго колико олтар, широко .в. (= 2) ноге и по, а високо мало веће од по ноге.

²) Koliko mi je poznato, ovaj je članak unicum: čini se, da govori o finiranju pričesti pod drugom prilikom.

³ Dolje na margini: тешера теде — без веze с текстом.

33. Сваки олтар имаћ . г . (= 3) убруса; кои најторни има с обедви стране висити до тлеха алити до шкаила на ком редовник стои.

34. Де ема талар, при кому се може ставити придотарник од коже златан, али не с крижем ни с приликом од светац.

35. Ђема ђемати ликућну с приликом од кога свеца, кому е ц(риква) али олтар посвећен.

36. Ђема ђемати најмане . в . (= 2) кандилира од мида али од (д)рива липа пристоћна.

37. Ђема емаг поставу зелену за бранити од праха убрусе.

38. На сриду свакога олтара буди криж али од мида, али од (д)рива, како се може, буди чист олтар, свита, и ништар на нем нима се држати олиш згор речених.

39. Калеж буди сребрн и позлаћен, алманко купа.

40. Сваки ђемаћ . в . (= 2) компурала и . в . (= 12) пурифигатури алити фацолет, кои се често имаю проминевати, кад ђе потреба, и чисте држати, како се пристоћи.

41. Ђемаю ђемати . в . кућнице за сахраневати компурале, толике и шударе за покривати калеж, кои ђемаю бити од свих приквених колурих, ако е узможно.

42. Ђема бити . е . (= 5) ручников најмане за отирати прсти на миси, када редовник прсти умива.

43. Да будут планите од свих колурих, ако е узможно, то е(ст) била, црлена, зелена, павунаца и црна.

44. Будите кошуле најмане . в . и чисте и свитле.

45. Миса(л) римски з блазином.

46. Редовник, прво нег мису рече, испови свое грихе и девото се пришправи, рекши приђа салме и молитве у почетак мисала ставлене с врременом, ако може.

47. Ђема прво прощити мису, нека када ђу говори не помете се, ни заблене сустађући.

48. У свите посвећене обукши се и управ поћи к отару, и с никим нима говорит.

49. У опанцих нима целебрати никакор под пеном . к . (= 20) и . е . (= 5) либар сваком ке ће се с отим мистом дати.

50. Оному ки мису говори, алманко . а . служић ити (!) дђак, кои свиће и миса(л) и гостарице у своа миста постави при него редовник почне мису.

51. Миса ни при зоре ни послѣ подне има се рећи.

52. Ђема се учинити една дащица, у кои се испишу облигациђуни, ако ко ђема чинит рећи мисе на исходни дан и ђине облиге од мис, кое се ђемаю испунити на свођа врремена по своићнаку и по иних редовнићих, на ке се пристои.

† 53. Чуваћ се редовника, да не би сврху стварих за чаре пристаних знадући целебрал, под пену од обуставленђа, у ку то учинив удил упада, и под иними пенами, ке су од наше воле.

† 54. Опачни обичај рећи мису сврху побратимих, навластито мушке и женске главе, да слободно могу бе(с) скандала меу собом опћити, сасвима се има двигнути под пеном од обуставленѣа, у ко удилице упада, и под пеном од обуставленѣа вичнега од своити али редовнику, ки би целебра, и под пеном изаганѣа ван ис црикве ки би то искали и настоѣали.

55. Иностранце у своѣоѣ црикви редовник своитник не допусти мису рећи, ако не би указа виру фришку али нову од свога старишине.

56. Питкор не мози рећи мису младу, ако наѣпрво од поштованого проманцира наше црикве метрополитанске не буде искушен и ако виру нимат буде од неѣа нашом руком подписану.

57. Зли обичај, ки е нашаст од лакомие редовников на нове мисе, да свирац сврху купирте црикве меу мисом, када се миса говори, нике ствари мало поштене спива, неѣа вирне на обеѣанѣе дара когагодир дара (!) новому редовнику потакнет, сасвим се ѣема двигнути под пеном да се обустави цриква за годище, и истому редовнику, ки те ствари заповиди али допусти за . г. (= 3) годища да не целебра мисе свете; али слободно мози вазети све даре ки му се даду по доброѣ воли. Игре, танци и ѣиденѣа алити штованѣа далеѣо од црикве одарну се. И ѣисти нови редовник собом добро навластито они дан промисли, ѣаѣове е милости учинен достоѣан; свим себе има указати тиха, тризвена и разумна.

58. О д сакрамента поѣоре.

Оѣаки вирни наѣмане на врѣме вазам свому редовнику, али другога потврѣена ш неговом лиценциом, исповиѣ се, и ки не би то испунио у речено врѣме, има се викарию нашему изванскому оповидити, неѣа га он зато педипса али кара.

59. У сваѣоѣ црикви ема се учинити исповидница, ѣа се може примистити, то е даску с ѣедном ламом пробужаном али коситерном, ѣа ема бит меу редовником и оним, ки се исповида, и ѣа се има ставити у очито мисто, да може од свих бит виена.

† 60. Редовник нѣма жене исповидати него у исповидници; ванѣа црикве прес потребе⁴ никакор нѣма исповидити при сучем истоком ни по западу женске главе под пеном од обуставленѣа. Исповидник има слишати исповид у ѣамши и у штоли з беритом на † или црном облом на п(о)повску, а по нѣедан пут с ѣлобуком малим на хрѣаѣу.

61. На исповидници има прилипити ѣазе од вечере Г(оспод)не⁵ и нам захранене.

62. Пѣору ѣема дати прво него да одришенѣе.

63. У одришенѣу оѣаки начин ѣема држати: »Милостив буди Г(осподи)н Бог«, и остало; »Опрощенѣе и одришенѣе«, и остало:

⁴ Iza riječi »potribe« u originalu je točka.

⁵ Bula »In coena Domini«.

»Г(осподи)н на(ш) Ис(у)х(рист) тебе одриши и ђа областју него-
вом одришует те од узе проклецтва колико могу и теби потрибуе«,
затим »одришует те од свих грихов твоих у име Оца и С(ина) и
Д(уха) с(вета): Мука Г(осподи)на н(аше)га Исухриста и достојан-
ства бл(а)жене Д(ивице) М(арие) и свих светих, ча коли добра
учиниђо будеш и зла поднесеш, буди теби на одпущенђе грихов
и на узмножанђе милости и плађе живота вечнега: Амен.«

64. Од напоконега помазанђа.

64-а. Суд улђа немоћников буди од иних разлучен и ема бити
покривен алити обучен у едан тоболац павунаца да с кордуном
свионим истога колура, да моћи се буде обисити на грло.

65. Носећи га к немоћнику буди обучен у камшу и штолу,
ђемајући дђака, кои с крижем ходећи прид ним, † бре(з) щанге
носећи, с ким ема говорит 7. салам покорних .з. (= 7).

66. Наизадне помазанђе само своитнак ема служити, ни дру-
гому та посал даде, него у потреби.

67. Дици али смамним лудем, женам ке се на роенђу муче,
оним ки греду на бои или ки ђемађу море проити и ки су осуени на
смрт наглу, ови сакраменат нима се послужити.

68. У жући немоћника ђема се приправити столац малахан с
ручником чистим, на кому ема бити бунбаска али ступа и пупе
од круха за умити руке, коа вода и опранђе ђема се врћи у оган.

69. Ако ови сакраменат служи редовником, не од изнутра, да
изван руке помажут.

70. Женам циђа поштенђа ема се оставити помазати боке.

71. Вема стати код онога ки мре и неђа, да добро и крцански
умре, боголубними и лубезнивыми ричми наговарати.

72. Када ема укупати тило вирних, ђош да су и дица, ђема
бити у камши и у штоли; ништар од учитанђа нима се тому ми-
шати, виканђе родителих, докле се официђи мртвога говоре у при-
кви са свима емају мучати.

73. Своитник има емати кните али либар, у кои имена, врсти
и доби оних ки умру ђема записати, ставивши дан и мисец и го-
дище, под пеном .к. (= 20) и .е. (= 5) либар 25.

74. У свакои прикви ема се звонит Здрава М(ариа) за мртвих
на уру ноћи, у ко време вирни крстђани имају молит Бога за исте
мртве.

75. Од реда.

75-а. Своитнак оних, ки ђемађу бити дђаци, ема их код себе
држати.

76. У науку крстанскому и говоренђу официа имађ их уви-
јбати и да о тих раде.

77. Ки емају приати науку, донесут виру, да су од правога
матримониа роени и да су нам подложни, да нису зли ни тамни,
и да су кризмани, и да знаду прве почетке од вире.

78. Ки емаю бити реени од малих редов, емаю донити виру, да су се сваки мисец исповидали и у халах пристоџни дѣаком ходили.

79. А ним, ки се за пистулу емаю урдинати, своитнак учини виру, да су доби од .к. (= 20) и .в. (= 2) годища, да су добра живота и гласа, да су учинена навищенѣа у црикви, како се емаю урдинати, ни да е нашасто ниедно причанѣе али инпендинт.⁶

80. О д м а т р м о н и а.

80-а. При него се матрмони учини, .г. (= 3) крат од нихова особитога стоитнака оних ки се емаю здружити, у три свеца едан за дружим емаю се у црикви меу мисом очито наповидити ти они ки се емаю здружити.

† 81. Наповиданѣе ниедно од них за ниед(а)н узрок нима оставити своитник през нашега допушенѣа, под пенем од обу- ставленѣа и ѣиних пенех у нашон воли поставлених.

82. Када они ки се жене есу од различих своитих, своитнак ниеднога од них нима здружити у матрмониѣ, ако прво нимати буде виру од (д)ругога своитнака, да будући учинио наповиданѣа, ниѣе нашаст ниедан импедимент; и ако би били од разлике жупе али диоцижие, толикоер нима испунити ни стиснути матрмония, ако приа од нас не буде виена и приата речена вира.

83. Ако покле су учинена наповиданѣа три мисеца проиду и меу то матримони не буде учинен, опет се имаю навистити .г. (= 3) крат. Они ки протичу алити симо тамо ходе, своитнак нима приати на <ма>трмони, дочиме помниво не учини изискованѣе и ема он од нас лиценциѣу.

84. Матрмониѣ у црикви прид своим особитим своитнаком али другим редовником, кому би од нас али од нега допушено, и при(д) двима али трима свидоци ема бити учинен матрмони. Инако држи се за нице и да не вала нице.

85. Чуваи се своитнак да с маним броем свидоков на матрмони не пристае, инако ће бити тешко од нас педиписан другоако учинивши.

86. Своита ема врло наговарати и не пристае, да оне, ки су се здружили при него приму благослов редовнички у црикви, да скупа не стое.

† 87. Заручник из друге своити, през лиценцие них своитника, не буде сминан здружити ѣих; инако ема знати, да е удице по за- кону обуставлен дотле, докле од старишине онога своити, коѣи имаше та матрмони здружити, буде одришен.

88. Жену и мужа при него здружи, алманко три дни при испуненѣа матрмония, ѣема своита наговарати (sic), да помниво исповиде свое грихе и да се девото причесте.

⁶ Sic, isp. импедимент — u čl. 82.

89. Матрмониѣ ки е (!) од слободне воле исходи, ема се настоати, да негова слобод о(д) злих лудих не буде усирован.

90. Зато под пеном проклецтва, у кое се удил упаде, како се трикрат прво учини посвищенѣе, заповидамо, да ниткор, ниедне ке год драго врсти али племена, нима настоѣати али потакнути областѣу свитовне госпде, али другога могућа челадина али чл(о-ви)ка, очито алити отаино, ниедним узроком али начином, да буде силовано челаде, нека ш ним али с оним, ки нему пристое матрмони здружити.

† 91. Зли дѣвалски обичаи полагахно е улизал у ове државе, кои се нима подносити, да они, ки молбом али иним законитим начином не могу емати у матрмони младице, силом хоѣе по осили умицати не боѣи се. Зато заповидамо свим своиѣнаком у крипости светога послуха, да у прву недилу свакога мисеца пуку меу мисом здола писани светога концилиѣа заповид на збору .к. (= 20) и .д. (= 4) на главу ZI, (= 17) да га сви добро разумиѣу и да га обслуже у женидбах, даѣуѣи вазда нам знати свакоч кад би ти кази се згодити, ча Б(ог) уклони, под пеном од обуставленѣа за .г. (= 3) мисеца истим своитам свакоч, кад би то не хаѣали и не испунили.

Капитуловако говори: Одлуче свети збор: меу оним, ки умакне, и меу ном, ка ѣе умакнута, докле она у области неговои буде стати, да не може бити ниедан матрмониѣ; да ли ако е умакнута буде одлучена од онога, ки ѣу е умакнул, и у мисту сигуру и слободну поставлена, пристане нега имати за мужа, мози ю имати ти за жену, они ки ю ѣе умака; и са свим тим они ки умичу и сви они ки су му свит, помоѣ и друштво дали, будите удиле проклети и удиле и у вике озлоглашени и од свих поштенѣих одилени, и на ниедно поштенѣе не будите моѣи пристати, и ако су цриквени буди од свога поштенѣа и станѣа одпадут. Олиш тога држан буди умакливац жену умакнуту, или е узме за жену или не, подобно како судац заповиди, дати ѣои доту.

92. Гди би била сумна од смрти женѣ али мужа, своита нима почети навищенѣа чинити матрмониа, кои би хотили з дружим учинити, през наше лиценцие.

93. Ѣема држати либар, у кои имена оних, кои се женѣ, и свидокон, дан, мисец и годице и мисто, гди се чини женидба, запише, кои помниво при себи има држати.

94. Од официа своитника.

94-а. Зашто у ових жупах, а то е(ст) политчке и радобилске, од старине и по старому обичаѣу своитнаке обирати закон имаю свитовни, сви редовници чуваѣти (!) се, да у врме одбранѣа обеѣанѣем, даром и митом оним ки обираю учининим, не учине шимунию, него разумом, тихостѣу и пониженѣем, добротом и добрим животом настоѣ сваки од них да буде обран од оних ки обираю. И ако би ки од нашега овога свитченѣа биѣа погрдител, исту своит

изгубит и учинивши се на⁷ друге недостојан, мучну и тврду светих каноних и законих црковних завезу не убитнет.

95. Дајоћи ђим свим на знање, да од сада унапридак ниједан неће имати своит ни помну од душ, ки најмане три годища парво не у редовничтву свето, тихо и умилено живиѿо.

96. Своитник у својој својити настои и прибиваи и од не се не одилуи, насколи у коризми и у вриме других благоданих великих и када е у неговој своити немоћников.

97. Да ако би када разложитим узроком за ко коли вриме згодило се поѿти инуда, ко би вриме веће од .и. (= 8) дан било, хоѿемо да од нас или од нашега изванскога викариѿа, а то ест поличкога, у писму има допушенѿе, пропоручивши парво својити помну од(д) душ најближнему редовнику под пеном .к. (= 20) и .е. (= 5) либар бнетачке муните толикрат, коликрат. У дни светацне (!) меу мисом ванѿелѿе и на(у)к крстански пуку истумацит и непристано има наговарати да се грихов варуѿу и заповиди божѿе обслужую, кладући наприда добрим наприда дар и плаѿу, а залим бич и муку.

98. Сваки светац по обиду давши зламен од звона да зазовет диду у цркви на наук карстѿански ниховим оцем и матерам говорећи, да ѿ велик разлог достој(ни)м начином г(осподи)ну Богу дати, ако циѿа нихова гриха и велике непомне сини нихови парве науке крстанске, ке су држани умити, не научит се; кому своитнику помоћници хоѿемо да буду у овоме дилу сви ки имаю свете реде и остале мале реде, жакни и дѿали.

99. Жежине и свеце заповидне по закону и ки су по обичаю светкую, у недилу сприда има помниво нависти(ти) пуку.

100. На вримена нареѿена од годища просесѿуни настоѿати буде да се чине боголубно и през буке, како се пристоѿи.

101. Бдити има помниво и настоати, да дохоци црковни или⁸ алмуштва вирних у црковне урехе и потреби да се страте, и свако годище да е разлог од оних ким буде то у руци; и ако би кои дужници нашли се и на вриме ним да плате тако оставлено не хаѿали се цркви платити, ни тако да се немаю платити, нам, ча напри може, хоѿе навистити, да нека ми по правди можемо их стиснути и силовати, да учине држану плаѿу.

102. Има имати либар, у кои по имену има писати све душе од свое своити свако годище у коризму; ако би потреби била, да се поновлуде.

103. Зашто помна од душ е(ст) крипост од крипости, своитнак книге Светога писма тако често и помном има чтити, да из них на крстѿански пук нему дан, да га право и добро учи и влада, спасене науке може извадити. А ове книге најпрво сваки од них до по годища да ѿих има себи приправити заповидамо, нашом руком коѿе ѿе бит подописане.

⁷ У тексту »нар« са nesigurnim r.

104. Кое кните најболе есу ове: исправник оца Поланка⁹, на-
ручник¹⁰ и долтрину оц(а) Аликсандра Комуловића¹¹, катик-
жам¹² и зрцало духовно¹³ и остале либре ки су од потреби редов-
нику своитнику. И кои на време од потврѣнѣа наиде се да њих
нима, знам доисто да ће бити од своити изагнан и приван.

105. У цриквах не допустит, да свитовни ништар чине, а то
е(ст) црикву већу чинити али ману, олгаре примистити али изнова
учини али уздвигну, али њуре уздвигнуте разврћи през нашега
знанѣа и през допушенѣа нашега у писму.

106. Хинбене просѣаке од алмуштва за ниедну ствар, премда
би била у своѣо(ѣ) своити, не приме њих ни допусти просити, ако
наше или нашега викариѣа њенерала у писму допушенѣе не
покажу.

107. А њисти своитнаци и редовници за здвигнути сумну од
лакомости и залих марманѣе у у утажити (!), за ниедан изми-
сливи ти узрок мио и крстѣански, алмуштва да не купе, ако не би
био та узрок од нас искушен и потврѣен, под пеном да душло
врате.

108. Своита редовник, гди би приманѣа али карбе миу свими
ѣур устале, али ке брзо емаю устати, разумно, с васвом моћю и
уминѣем своим усиловати се них тако лубезниво мирити и слатко
свитом њоше и с помоћю добрих лудих, да ствар'ѣу истом позна се
прави помнивац од душ и о(та)ц добростиви може се рећи.

109. Од живота и поштенѣа редовних лудих, иош да одића ни
чини редовника, да ли нека цриковни изванскими начини и библизи
од них моћи се буду ласно разазнати. Зато прво цриковни билит
ест каука, кою велимо да вазда носе. Други билит е(ст) одића али
халине до тлеха, црнога колура, през начинбе анжуспонац и иних
такових сребра, него потишан, како се пристои цриковнои тихости.
Клобучић мали по начин далматински али харвацки не пристои се
цриковним; одлучуемо навластито, када се згоди да поиду у
црикву, али скупу, али пууку (!) али у граде, него клобуке црне по
начин талиѣански али бериту на † али облугу, под пеном наше воле
оним ки протива учинет.

110. Оруужѣа цриквених лудих есу молитве и сузе. Зато забра-
нуемо цриковним сваке врсти и племена, да не носе ни клуне, ни
брадвице, маче, ни пушке под пеном обуставленѣа; да свим тим
циѣа перикулих ванка града кратки кигод мач или клун да могу
носити допушето, али циѣа путованѣа.

⁹ Riječ »или« je ponovljena.

¹⁰ Prijevod Šime Budinića. *Ispravnik za jerei ispovidnici i za po-
kornici*, u Rimu 1582.

¹¹ Glagoljsko izdanje »Naručnika plebanuševa« u Senju 1507.

¹² Bellarminova »Dottrina christiana breve« u prijevođu Aleksandra Ko-
mulovića iz 1603. g.

¹³ Vjerojatno Komulovićev »Nauk karstianski za slovinski narod, u Rimu
1582.«

¹⁴ Možda Komulovićevo »Zrcalo od ispoviesti, u Rimu 1606.«, ako nije
nepoznato izdanje »Zrcala duhovnog«, poznatog kao rukopisno djelo.

111. Игру карат али зар редовни далеко и очито с ком игром неволним никим насласенѣм време се губи (sic); и кои ове заповиди наше и ц(рик)вене тихости меаш приступи, покаранѣа и посвищенѣа покору са своѣом щетом и срамотом кушати ће.

112. Приквени луди емаю се чувати, бижати чтованѣа и обиде и опћенѣа свитовних, ке су узрок од многих увриенѣих и скандалих; и ако би ки у истих почитани иних алити друзих потакнул на здравице, али нашаст буде да се е опшо парвоч, нега осуоѣемо у . е . (= 5) толорих, ке ћемо апликати фабрици наше црикве метрополитанске, а друговѣа, ако буде нашаст, обуставламо та за . г . (= 3) мисеца. Ако ли буде од ниже врсти, да за годице не може на веће реде изаити. Ако ли буде рести та нхова непослух, на веће покоре и пене по начин правде доити ћемо.

113. Приковни сваке варсти ѣмају се уздржати од гледанѣа танац и скаканѣа и ѣигранѣа очита ствар од велике сминости без разбора и веле недостоина, они с нићедним узроком не временом нимају чинити, ако тврѣга посвищенѣа шибу жле убигнути.

114. Приковни чловик, у ждриби у дил Господинов зван (sic), после свитовне нима хлепити ни настоѣати; зато под пенем, ка се уздржи у нашему мандату инада навищеному, цриковни коекодир варсти на скупе свитовних нимају се находити, ни се у после свитовне импачати, с невирними побратимство нима чинити, трговине, дугованѣа, ожуре нимају чинити и свакоѣако се имаю устегнути и само ѣмаю Богу служити у правди и светини.

115. Жен од шушпета дружбу опћенѣе цриковни луди свакоѣако ѣмаю бижати и укланати се, навластито пицокар, кое су многих скандалих и сметан биле узрок у овои држави, од ких ове ствари замирито али особито заповидамо да се опслуже.

† 116. Да ниједан редовник, ниједан цриковни чловик какове хоћ варсти и поштенѣа, ако буде редовник, под пенем обуставленѣа, у ко удиле упаде, и под пенем да не може¹⁴, ни може нигдаре пристати настоѣати на помну дууш (!) у држави сплицкоѣ; ако ли е у већих редих, под пенем да не може прида проити, ако ли е од малих, под пенем од вазетѣа хал и цриковнога привилеа, и иних у нашој воли, да не буде сминан али поволан стати у пицкарске куће али у них кадкодир спавати али се увратити, ѣисти и пити, али кимкодир (!) иним узроком ш ними опћенѣе и приѣазан велику имати, али у них вино и пшеницу и ѣине ствари мобиле сахраневати, ни оне исте при себи у своѣои кући уздржати ни примати; дали емаю бижати и укланати се од шушпета и сумне од зла опћенѣа и периколов такова опћенѣа.

117. Зашто од редовников ники, заудобивши свое поштенѣе, кадкодир се тако хлапи чине и припрости, да како највећи хлап и припростан тежак не стиди се <с> свитовними рабити у полу и копати. Зато их свистимо и наговарамо, да поштенѣе и част од

¹⁴ Prepisivač je očividno omaškom izostavio objekt.

редовничтва ништар недостојно не дилуюћи поштено уздрже под пенама, коими се нам буде видити непослушнике педипсати.

118. Сваки трећи мисец редовници сви и остали, кои свете реде имаю, у мисто од жупе најболе и комодние по заповиди п(оштованаго) викариѣа нашега изванскога полићичкога имаѣу се скупити, и онде у уѣутро, рекши едан од них али кантавши мису од Духа С(ветога), просесѣун около чиматорѣа учинити и боголубно за душе свих вирних мртвих молет. Затим с тихостѣу и малахно скупа поблагујут, и кад доспигут благовати, меу собом разговорет се од оних стварих ке се пристое за имати добру помну од душ и од стварих мучних и потрибитих своих своит и од опслуженѣа наших наредаб и заповиди свитуѣут се, меу собом едни з друзими у Г(осподи)ну весело разговорет се.

119. А ове заисто на(ш)е наредбе, одлуке и заповиди, кое на очитом свих редовников и жакан поличких и радобилских збору ѣмаѣу се навистити и очитовати, хоѣмо да свих завежую и облигаю, заповидаюћи више тога, да сваки згора речених од истих наредаб иженпал, нашом руком или викарѣа нашега изванскога подписан, у термен од <д>ва мисеца настоѣит да га у себе има под пеном од обуставленѣа од мисе и светих офичиѣих за . г. (= 3) мисеце оним ки се не хаю.

Финише ла регула ноштра у четвртак, на 2 јуа 1620.

Одзгор речене наредбе бише пуубликане у прикви светога Миховила у Омишу на скупу прокаратури од жуп Полиц и Радобиле по заповиди присвитлого и припоштованаго г(осподи)на арцибискупа, чтећи високим гласом попо Никула Башић капелан од Сринаина прид поштованим дом Доминитом Мидолеви проманциром и дом Ђурѣем Драгишићем, каноници сплицкыми, и прид осталими мнозими редовници и лудми омишкыми.

Dolje bosančicom, precrtano: grande vole portare.

f. 30: Drugom rukom ovjerovljenje:

Дом Буриша Башић викарѣи полицки и раблиски (sic).

Ispod toga opet drugom rukom kasnije ovjerovljenje iz 1640. god.:

ч х м (1640) марча на . iē. (= 15) ѣа дон (Н)икола Башић викарѣи полицки и радобилски подпишуѣем ове наредбе, да су п(оштованаго) г(осподи)на дон Павла Перановиѣа.

Sa strane trag od žutog pečata.

Dolje latinicom nejasan kasniji potpis: »Martino Bonpolio (?) vicario generale.«

f. 30 v — prazan.

KONSTITUCIJE NADBISKUPA STJEPANA COSMIJA IZ 1688. G.

Rukopis pod naslovom »Knjiga bogoslovna« u Arhivu Jugoslavenske akademije I a 13 (Kukuljević 553): V. Mošin, Opis br. 26, Repr. br. 152. Papir 10×13,5; 16 listova sa 12—16 redaka na strani, sa oko 20 slova u retku. Na prva 4 lista otkinut je gornji kraj s jednim ili sa dva retka; na slijedeća tri — gornji ugao sa nekoliko slova. U idućem tekstu približan broj nestalih slova označujemo brojem točaka. Latinski tekst donosimo prema spomenutom izdanju iz 1690. g.

U latinskom tekstu, a i u Bijankovićevu hrvatskom prijevodu odredbe o hrvatskom kleru uključene su kao 24. glava u cjelokupni tekst konstitucija. Međutim, u našem rukopisu te su odredbe izdvojene kao zasebna cjelina, očevidno prema odredbi njihovog posljednjeg člana, da svi svećenici i đakoni treba da u roku od tri mjeseca načine za sebe ovaj izvod. Prema zapisima na kraju vidi se, da je ovo prijepis, koji je Matija Kružičević načinio sa prijepisa don Matije Domnanovića iz 1688. g. Kao što je već napomenuto, ovaj Domnanovićev poljički prijepis nema nikakve veze s kasnijim Bijankovićevim prijevodom latinskog teksta iz 1699. g. Dok Bijanković točno prevodi latinski tekst, u poljičkom tekstu pojedine su odredbe skraćene, druge su opet opširnije parafrazirane, te se tekstovi potpuno razlikuju kako stilizacijom, tako i rječnikom. Taj nas je razlog spriječio, da popunimo lakune poljičkog teksta prema Bijankovićevu prijevodu, što uostalom nije toliko ni potrebno, jer se sadržaj nestalog teksta vidi u latinskom izvorniku. Kao primjer razlika između poljičkog i Bijankovićeva teksta navodimo čl. 7 u obje redakcije:

Nekase sa suim vsteghnu od carat,
od zar, i od suake drughe očitne igre
pod pedipsanya kako bude Nami drago.

Да нимађу играт на карте, на заре,
али на друге игре опћено, под пену ка
нам се буде видити.

Treba primijetiti, da je Kružičević prepisivao dosta nemarno, tako da su ispale ne samo pojedine riječi, nego i čitav redak (kako se to očito vidi na pr. u čl. 27), a pojedine su riječi krivo pročitane (na pr. ми мј. или, иполи мј. моли, пропонитиће мј. пропонити ће.

De Clero Illyrico.

Cap. XXIV.

1. Post communia Clericis, et Parochis monita, et decreta, locus hic videtur peraccommodus de Clero Illyrico disserendi, cujus instructio Nobis maxime curae est, cum inter triginta sex Parochias foraneas huiusce Diocesis, octo tantum sint Latinorum, caeterae Illyricorum. Aliqua ex dictis repetemus, plura adiungemus.

.....
.....
Покле опћено гов(о)рисмо од редовнико(в) и курати, овде писаћемо од клера харваскога кога научит желимо, будући да међу тридесе(т) и шест курати извански под овом даржавом осам само се находе латинске, а ине харваске. Дакле ништо ћемо овде рећи, а остало ћемо надоставити.

7. Convivia, et commessiones cum saecularibus evitent. Vino modice utantur, nec ad bibendum se invicem immoderate invitent: et si quis in ebrietatem incidat, prima vice multam unius ducati solvat priis usibus applicandi; secunda vice per tres menses suspensionem incurrat; et si in Sacris non sit constitutus, ad altiorem Ordinem non ascendet per annum.

8. Choreis, et saltuum ludis non intersint, et multo minus eos exercent.

9. Mercaturam, contractus, captivorum Turcarum emptiones prohibemus; si qui vero usuras exercent, inquisiti, et inventa culpa rei a nobis severissime puniuntur.

10. Suspectarum mulierum consuetudine prorsus abstineant, et praesertim earum, quae Pizzocherae dicuntur. Qua in re ad evitanda scandala, memorati Archiepiscopi decretum strictissime renovamus, quo cavetur, quod nemo habitare audeat in domibus Pizzocherarum, aut cum ipsis morari, vel in transitu in earum domos ingredi, edere, et bibere, aut quocumque alio praetextu cum ipsis familiaritatem habere, aut apud ipsas frumentum, vinum, aut alias res detinere; neque ipsas Pizzocheras in propriis domibus tenere, vel excipere, imposita Sacerdotibus poena suspensionis, et inhabilitatis ad Curam animarum exercendam; Diaconis, vel Subdiaconis, quod ad Presbyteratum ascendere nequeant pro tempore ad arbitrium; minoribus vero Ordinibus initiati habitu exuantur.

11. Honorem, et decus gradus Sacerdotalis in omnibus actionibus retineant, neque viles artes exercent, sed quantum loci paupertas permittit, ab omni servili opere abstineant.

12. Quoniam peculiari, et speciosissimo Sanctae Matris Ecclesiae privilegio in idiomate Illyrico sacra habetur liturgia, maxima habenda est ratio eiusdem idiomatis probe ediscendi, et docendi. Clerici noverint azbucquidarium, atque a peritis Sacerdotibus erudiantur, qui in eam praecipue curam incumbunt, ut illyricum litterale, quo Missale, et Breviarum conscripta sunt, perfecte calleant, alioquin sciant, se ad Ordines non promovendos, cum apud Illyricos eadem sit ratio Illyrici idiomatis litteralis, quae apud nostros Latini.

*) Ponovljena riječ »pištulari«.

Брашновати се не имају с свит(о)вним, нека у велико се вино не дају, нити се напијући међу собоме би се опно, [пар]ви пут платиће дукат ђедан, а други пут биће обуставлен од мисе за три мисеца; ако ли ми(с)ник не буде, неће се урдинати до годишња.

Танце нимају пазити, а ѓош мане танцати али танце изводити.

Тарговине, купованђа сужан Турке ка- матне . . . зрочи, те ега нађдемо та- кова (зла), горко ћемо га педипсати.

Женске од гласа злого имају чуват и ш ни[ми] не опнит, а навластито с пицокарами, сварху часа реченога ахрибискупа (!) декрет понавласмо; кођим се заповида, да нима ниткор прибавати у кућа(х) пицокара, али ш ними постати у нихове куће, благовати, пити, алити ш ними имати приђателство, алити у них даржати у сахрану жито, вино, ни друге ствари, нити од них примати, под пену мисником од шу- шпечиђони, алити обуставе мисе, и да никад бити изабрати за куратѓ; ванђелистари, пиштулари, пиштулари*) неће бити урдинан(и) а жакни.

Да се имају поштенђе и дикү ред[ов]ни(ч)кү у свему, нека чинити уздаржү, да нимају груб занат, него колико се може, оставити се работѓ, службе и тежачке.

За(ш)то особито с. м. ц. (света мати Црква) допу(с)ти овођ руци (?) привилеђ харваскога и(з)говора у миси, зато има се настођати, да се добро уче и науче [разу]мити слови како се у книга(х) у(з)даржи.

Жакни имају се научити буквицу и ѓучинити се научити се од редов- ников научени изговор арваски слови нађи, како изговара миса(л) и бар- виђа; инако неће бити урдинани, бу- дуђи тако заповиђено, и како нађи по книзи имају говорити ре [ра]зумити тако хар[вас]ки на нихов закон барвиђариђа (sic).

13. Nihil addant, aut detrahant in Missa, et quando Epistolam, et Evangelium interpretabuntur, id non ex proprio sensu, et arbitrato, sed ex Missali, quod vocant, schiavetto, efficiant.

14. Sex Sacerdotes peritiores in Provincia Politii deputentur, qui alios Sacerdotes in perfecta Missalis, et Breviarii, et in sacrarum functionum administratione, observent, examinent, et corrigant.

15. Ut instructioni Clericorum, quae tanti momenti est, consular, quatuor Sacerdotes graves, et pii, et divini honoris studiosi seligantur, qui in vitam, et mores Clericorum diligenter inquirent, nempe an statutis temporibus Poenitentiae, et Eucharistiae Sacramenta suscipiant, an Ecclesiae inserviant, an studiis vacent, an modestiam, innocentiam, et devotionem sectentur. Id vero magis speciatim praestent Parochi, ut singulis mensibus Nos certiores reddant.

16. Sacerdotes non abeant munus Comitum, nec Cancellarii in Coetibus Laicorum. Cum ipsis ad praedandum, aut pugnandum non abeant, et se quando militares copias comitari velint, id non praedandi cupiditate, vel pugnandi animo faciant, sed zelo Confessiones audiendi, et Sacras functiones, si occurrerit, exercendi.

17. Ecclesiasticas ceremonias ex rubricarum praescripto omnino observent; saltem semel in hebdomada sacramentali Confessione conscientias expurgent. Extra Ecclesiam sine nostra facultate numquam celebrent.

18. Sacra supellectili munda utantur, maxime Purificatorio, et Palla Corporali; Planetas vero omnino adhibeant eius coloris, qui officio illius diei respondeat.

19. Parochi omnibus Dominicis doctrinam Christianam pueros edoceant, in qua re plurimum ipsos deficere cum magno animi nostri moerore audivimus. Ut vero huic necessariae instructioni satisfiat tam quoad parvulos, quam quoad adultos, omnibus diebus festis post Evangelium recitabunt Confessionem, prout hic in Urbe laudabiliter fieri consuevit. Qua in re Admodum Reverendi Vicarii foranei conscientiam graviter oneramus, et transgressores severe puniemus.

Нека ништа не оставе штећи више ни манџе у мису, а кад тумаче пуку пиштуру и ванџелџе, нимаџу и [з]своџе памети тумачити, него и [з] шџавета.

Шест разумни редовников има се изабрати у Полици, коџи . . . науче добро [ш]тити из мисала, из ба(р)виџала и џу дилованаџа свети(х) науче, привиде џи(х), изуминаџу и по-караџу.

И да се провиди жакан кому науку, имаџу се изабрати четаре (!) мисника душевна и крипосна, коџи ће изувидити помливо како живу жакни, то џес(т) исповидаџу ли се на времена заповиџена, служе ли прикви, студиџаџу ли, напридкуџу ли у пониџнству, џесу ли девоти, чи(с)ти; а ово навластито имаџу чинити свакога мисеца курати и нами дознати.

Редовници имаџу чинити ни дило кнешко, канчилириџа, ни воџевода, ни џостало коџе дило . . . ни ш ними . . . [х]одити у чете али у боџ, и џако кад за воџском буде потраба, да иду, али нимаџу имати макал (sic) робити, ни бити се, него исповидати и друга дила духовна диловати.

Цриковне церемунитџе по закону рубрике имаџу обслужевати, џедном наџманџе у недилу имаџу се исповидати и ванка црикве никада нимаџу мисе реџи.

Светтому (!) се одиџом чистом имаџу служити, навластито донвикатури, конпурали и џостало ча џе за калеж; планити имаџу бити онога колура како овиниџ заповида онога днева.

Курати свакога недилнога днева имаџу дицу учити наук каршџански, то џест донтрину, коџи курати доколе су у то били нехарни. А нека задовољно се учини велим и малим, сваки светац по истумаченџу ванџелџа реџи ће исповид, како џе овде угодно обслуженџе; сварху часа п(лоштованог) викариџа поличкога душу патримо (!), а непослушне педипсати џемо.

20. Quoniam studiorum, et librorum defectus in Clero Illyrico Nos valde solitos reddit de Parochorum peritia, volumus, praeter examen, cui quilibet Parochus in prima sui nominatione a populo facta subiicietur, etiam quoties ad confirmationem redeunt, novum de suo profectu Nobis experimentum eos dare.

21. Sciant etiam Parochi, se ad praedicandum verbum Dei ex sacrorum Canonum sanctione diebus festis omnino teneri.

22. Non in unico tantum libro, sed in diversis speciatim describant baptizatos, matrimonia contrahentes, defunctos; habeantque etiam librum status animarum. Et supradictorum librorum exemplaria, cum ad confirmationem venient, quotannis afferant in nostra Cancellaria reponenda.

23. Idem Parochi cum Cruce, superpelliceo, et stola nigra, cadavera ab eorum domibus excipiant, quando non sunt nimium ab Ecclesia remota.

24. Prorsus omittant usum excommunicandi populum proprio arbitratu, et si quod crimen accidat, ad Nos deferant.

25. Qui longe ab Ecclesia Parochiali habitant, teneant apud se, sed in loco decenti, et tuto Oleum Infirmorum; Item Rituale, superpelliceum, et Stolam.

26. Singulo bimestri Ecclesiastici omnes in locum Provinciae, qui Vicario foraneo aptior videbitur, conveniant, ibique post cantatam Missam de Spiritu sancto, et processionem circa Coemeterium facta, statim totum hoc caput ipsis clara, et intelligibili voce perlegetur. Post sobriam, ac religiosam prandium inter se discurrant de rebus ad curam animarum pertinentibus, de necessitatibus, vel aliis negotiis suarum Parochiarum, quae digna sint consultatione, de Nostrorum ordinum observantia, de aliquo casu conscientiae difficili. Admodum R. Vicarius proponet duos casus, de quibus in proxima Congregatione Parochi sententiam suam dicent: sedulo item inquireret de vita, profectu, studiis Clericorum, atque orationem habebit tempore, et personis opportunam. Octo dies ante huiusmodi Conventum Nobis significet, ut si videbitur, possimus, vel Vicarium Generalem mittere, vel aliquid praecipere.

Сваки курат парви пут кад буде именован од пука за курата, хоћемо, да ће од нас и наши(х) изуминадури изуминан потанко, нека се види, ће ли задовољан за то тешко дило, и Ђопет сваки пут када дођу на кудвена-циђун (!), хоћемо изувидити, ки ће напридак учинића у мудрости.

И ћемађу знати курати, да су даржани свечани(х) дана предикати пуку рич божђу, тако заповидађући свете законе.

Не само у ђедан либар, ма и ђу веће, имађу напосе писати ке буду крстити и ђу матармони здружити, и ђони ки примину, а даржати ће либар одвише о(д) душ нихови. Курати ће изгора речени либар копиђу дониће собом свако годишће за оставити ће у нашу канчилириђу.

Кад нису далеко марци од цркве, имађу курати марца с крижем у кашни и штолом чарном од куће до цркве.

Да нимађу прокљество метати на пук али школу нику, по ниђедан начин, него, ако ће ки грех али зло, имађу прид нас доћи и ознанити.

Кођи курат стођи далеко од куратске цркве, има при себи даржати улће свето од помазанђа на у мисто сигуро, литвар (!), камшу и штолу.

Свака два мисеца редовни ђлуди имађу се наћи скупа у мисто од провинције, гди се буде видило викариђу нихову, а онда покле буду кантати мису о(д) Духа светогоа и ђучинили просесиђун около чиматорђа, удил мисе има овако навистити. По обиду тризну и редовничкому меу собоме се имађу разговорити од стварих о(д) душ ке пасу, од потриб духовни, али други од нихови курати(ђ), и варху стварих од нас наређени(х) од кога каза кушенциђе мучна. Поштовани викариђ пропонитиће (sic) два каза, сварху ки курат сваки у права (!) збор имаће ређ, ча му се буде видити; одвише изувидиће нихов житак духовни, наук и ђостало. При него се скупе осми дан викариђ има нас авизати, нека хтећи моремо доћи, али послати нашега викариђа, ми (! мј. или) ча заповидити.

27. Vehementer optamus, et in Domino obsecramus, ut idem A. R. Vicarius singulo bimestri Provinciam, vel saltem aliquam eius partem ex improviso adeat, observetque mores Ecclesiasticorum, Ecclesiarum cultum, animarum regimen, Sacramentorum administrationem, et caetera, quae hinc nostris, et Ponzonii Constitutionibus praecipuntur. Arguat, obsecret, increpet, puniat, et se quid gravioris momenti advertat, Nos certiores reddat. Laborem libenter subeat pro gloria Dei, pro animabus Christi sanguine redemptis, amplissimam mercedem a clementissimo Remuneratore accepturus.

28. Flagrantissime cupimus in tribus, aut quatuor Provinciae Parochiis, Sanctissimam Eucharistiam in tabernaculo perpetuo retineri. Locum, tempus, et caetera huic gravissimo negotio necessaria, Vicarius accurate perpendet, et Nobis referet. Interim vero numquam exponetur Venerabile Sacramentum; Cum enim id fieri nequeat cum debita reverentia, satius est omitti.

29. Huiusce capituli, et decretorum praedecessoris Ponzonii Sacerdotes omnes, et Clerici Illyrici exemplar a Nobis, vel Vicario Foraneo subscriptum, spatio trium mensium, efforment, atque apud se retineant, sub poena suspensionis per tres menses Sacerdotibus, aliisque poenis Clericis inferioribus infligendis.

Веле желимо, у Г(осподи)ну молисмо, да исти викариј свака дава (!) мисеца прови(н)цу, ави (! мј. али) ђедан диђа, изнеблущ(а)вши вижита, да би помливо види како се носе редовници, како се дарже прикве и нима служи, како се настоји душама, како се дилуђу сакраменти и ђостало, ча у ови наши наре(д)би; иполи (! мј. моли), свисти, педиписа; ако би ча видиђа тежђе, ђема нами ознанити. Нека з добре воле труд приме ради Бога и негове славе за душе Иисукарстовом крвђу и(с)купленђе, и зато примити ће велике даре од свемогућега Бога.

Веле желимо, да се у три али у четаре прикве куратцке дарже вазда свети сакраменат у табернакулу. Мисто, вриме и ђостало тому потрибно викариј помливиђе промислити и нами сказати. Међуто, нигдар се да нима држати вани свети сакраменат; зашто се не може даржати задовољним начином, зато болђе ће оставити да стоји у табарнакулу.

Ови поглавђи и заповиди Понцових сви редовници и жакни имађу у три мисеца извадити од нас подписано, при себи држати, под пену редовником од шушпециђуни до три мисеца, а жакном и ђосталим под пену како нам се буде видило.

. ч х п и . (= 1688) мађа на д. (= 4) До(м) Матиђ Домнановић писа овозгор писмо.

Наредба м(ного) п(оштованога) г(осподи)на г(осподин)а архиепискупа Стипан Кусми архиепискуп сплицки инада солински и све хрватцке земле. Ђа Матиђ Кружићевић писа права и вирно како ће згор.

Na l. 15. nalazi se zapis:

Ђезус и Мариђа амен. Покланам се теби Исукарсте мођ прислатки мештре, кођи ме си научиђа штит и писат.

Indeks imena

Bašić Nikola, kapelan od Srinina 1620;
vikarij poljički i radobiljski 1640.
— P k
Bonpolio Martino, vicario generale —
P k
Cosmi Stephan v. Kusmi
Domnanović Matej, dom, 1688. — K k

Dragišić Juraj, kanonik splitski, 1620.
— P k
Komulović Alikšandar, otac — P 104
Kružićević Matij, — K k
Kusmi Stipan, arcibiskup splitski —
K k

Midolevi Dominig, promancir i kano-
nik splitski, 1620. — P k
Mihovila sv., crikva u Omišu — P k
Omiš, omiški — P k
Polanko, otac — P 104
Polica (Poljica) — P k, K 14; poljička
župa — P 94; poljički svećenici —
P 119; poljički vikarij — P 97, 118,
k; K 19
Ponco (Ponzoni Sforza), arcibiskup
splitski — K 29

Radobilje — P k; radobiljska župa —
P 94; radobiljsko svećenstvo —
P 119; vikarij poljički i radobiljski
— P k

Solinski arhibiskup — K k
Splitska država — P 116; splitski arhi-
biskup — K k
Srinin — P k
Svorcija (v. Ponco) — K 2
Turci — K 9

Indeks riječi i termina

almanko (tal. almanco) — P 87; alma-
ko — P 31, 32
almuštvo — P 101, 106, 107
altirna (lat.-tal. lanterna) — P 27, 29
anžusponac (kopča) — P 109
aplikati (tal. applicare — doznačiti) —
P 112
arcibiskup — P k; arhibiskup — K k;
ahribiskup — K 10
armaric — P 6
arvaski v. harvaski
avizati (tal. avizare) — K 26
babe (primalje) — P 7, 18
barvija (breviarium) — K 12; barvija-
rij — K 12, 14
berita na križ ali obla — P 60, 109
bilig — P 15, 109
biskup — P 31
bičve (čarape) — K 4
blagdan — P 19, 24, 96
blazina — P 45
bnetački — P 97
bradvica — P 110
brašnovati (gostiti se, isp. B.) — K 7
bukvica — K 12
bunbaska (lat. bombyx) — P 68
celebrati (lat. celebrare) — P 49, 53,
54, 57
ceremunija — K 17
ćića — P 70, 98, 110
crikva — P 3, 4, 6, 25, 31, 35, 54—57,
59, 60, 72, 74, 79, 80, 84, 87, 98, 101,
105, 109, 112, k; K 2, 4, 12, 15, 17,
23, 25, 27, 28
crikveni — P 91, 94, 101, 102; crikovni
— P 109, 111—116; K 17
crlena (crljena) — P 43
čari — P 53
čarna — K 4, 23
čeladin, čelade (l=lj) — P 90
čimatorij (cemeterio) — P 118; K 26

daržava: ove države (poljička i ra-
dobiljska) — P 91; u ovoj državi
(splitskoj oblasti) — P 115; u državi
splitskoj — P 116; pod ovom drža-
vom (u splitskoj nadbiskupiji) —
K 1
daržan K, držan P (dužan) — P 98,
101; K 21
devoto (tal.) — P 46, 88; K 15
dekret — K 10
diavalski (običaj otmice) — P 91
dil Gospodinov — P 114
diocižija (diocesis) — P 82
djak — P 5, 24, 50, 65, 75, 78, 98
dob f. — P 73, 79
doisto — P 104
doktrina — K 19; doltrina — P 104
dopušćenje (licencija) — P 31, 97, 105,
106
dospiti (svršiti) — P 118
dostiže se (rodbina) — P 19
dota (tal.) — P 91
dohoci crikovni — P 101
drivo — P 32, 36, 38
drugovja — P 112
družba — P 115
društvo — P 91
dugovanje — P 114
dužnici — P 101
dupliri — P 24, 27
duplo vratiti — P 107
duhovna potriba — K 26; d. rodbina
— P 19; d. rodijaci — P 14; »D.
zrcalo« — P 104; d. dilo — K 16
dvignuti (ukinuti) — P 54, 57
fabrika — P 112
facolet — P 40
font — P 3
forma kršćenja — P 7
friška vira — P 55
glava muška — P 22, 54; ženska —
P 60
godišće — P 12, 15, 18, 19, 57, 73, 79,
93, 94, 100—103, 112; K 7, 22
gostarice — P 50

- gre (ići) — P 29, 67
 grlo (vrat) — P 29, 64
 gruba imena — P 19; grub zanat — K 11
- hale (l=lj) — P 78, 116
 haline (l=lj) — P 109
 harvacki (i hrvatski) klobučić — P 109; harvaski kler, harvatske župe — K 1; harvaski izgovor — K 12; hrvacka zemlja; K k; na hrvatsku — P 60
- hinben prosjak — P 106
 hlap — P 117
 hlepiti — P 104
 hraniti (čuvati) — P 25
- igra — P 57, 111; K 6
 igranje — P 113
 igrati — K 6
 impačati (tal. impacciarsi) — P 114
 impediment (lat. impedimentum) — P 82; — inpedint — P 79
- inada — P 114; K k
 inostranac — P 55
 inuda — P 97
 iskušen — P 56, 107
 ispovid — P 46, 60; K 19
 ispoviditi (se) — P 19, 60, 78, 88; K 15—17
- ispovidnica (ispovjedaonica) — P 59-61
 ispovidnik — P 60
 »Ispravnik« oca Polanka — P 104
 ispunjenje matrimonija — P 88
 istok sunči — P 9
 istumačenje — K 19
 istumačiti P 97
 ishodni dan — P 52
 izagnanje van crikve — P 8, 54; od svoiti — P 104
- izgovor hrvatski — K 12
 iziskovanje — P 83
 izmisliivi uzrok — P 107
 »izneblušavši« — K 27; B. — »iznena-diyne«, lat. C. — »ex improviso«
 izuminadur (lat. examinatore) — K 20
 izuminati (examinare) — K 14, 20
 izutra — P 19
 izuviditi — K 15, 20, 26
 izvanski vikarij — P 21, 97, 118, 119; izv. kurat — K 1; izv. način — P 109
- iženpal (lat. exemplum) — P 118
- jaram turski — K 2
 jeneral vikarij — P 106
 jidenje — P 57
 jopanci — K 4; opanci — P 49
- kalež — P 23, 39, 41; K 18
 »kamatne« (B. kamate) — K 9
- kamša ali košula — P 10, 28, 60, 65, 92; K 25; kamša — K 23 (lat. C. superpellicium, B. kotta)
- kančilirija — K 16, 22
 kandela (lat.) — P 25
 kandilir (tal.) — P 36
 kanoni — P 94
 kanonik — P k
 kantati misu (lat.) — P 118; K 26
 kapa — K 4
 kapelan — P k
 kapitul — P 31, 91
 karba — P 108; karati — P 58
 karte (igranje) — P 111, K 6
 kaštigati — P 21; K 4
 »Katikižam« Aliksandra Komulovića — P 104
- kauka — P 109
 kaz (lat. casus) — P 61; K 26
 »kladući« (prema klasti, staviti) — P 97
- kler — K 1
 klobuk mali na hrvacku — P 60; klobuk crni po način talijanski — P 109; klobuk na svitovnu, k. čarni na latinsku — K 4; klobučić mali po način dalmatinski ali harvacki — P 109
- klun (kljun — oružje) — P 100
 kneško dilo — K 11
 knjiga — P 103, 104; K 12; v. libar
- kolur (tal.) — P 41, 43, 64, 109; K 4, 18
 komodno — P 6, 22, 118
 kompural (lat. corporale) — P 40, 41; konpural — K 18
- koncilij — P 91
 kopati (zabrana) — P 117
 kopija — K 22
 kordun (tal.) — P 64
 korizma — P 96, 102
 kositerni lam — P 59
 košula — P 10, 44
 krizma — P 19
 krizmanje — P 19
 krizmati — P 19, 77
 križ — P 34, 38, 65; K 23
 krst — P 8
 krstiti — P 4, 7, 9—11, 13, 15—17; K 22
- krstjani — P 74
 krstjanski P, karstanski P, karstian-ski K, kršćanski P, karšćanski K: nauk — P 76, 97, 98, K 19; puk — P 103; sloboda — K 2; uzrok — P 107; umrjeti — P 71
- kršćenje — P 3, 19
 krat (tri) — P 80, 83, 90
 kruh — P 68
 kruto — P 19
 kućnici (ukućani) — P 30

- »kudvenacijun« mj. kunvenacijun —
 K 20 (lat. C. — ad confirmationem;
 B. — »za potvrdjenje«)
 kum — P 11, 12, 14, 15
 kuma — P 11, 15
 kupa — P 39
 kupirta (tal. coperta) — P 57
 kupovanje — K 9
 kurat — K 1, 10, 15, 19—23, 25, 26
 kuratski — K 25, 28
 kušencija (lat. conscientia) — K 26
 lam (tal. lame) — P 59
 latinski kurati — K 1; latinski klobuk
 (B. talianski) — K 4
 libar (knjiga) — P 15, 73, 93, 102, 104;
 K 2, 22
 libra (mlet. novac) — P 15, 48, 73, 97
 licencija (lat.) — P 13, 58, 83, 87, 92
 likujna (tal. l'icone) — P 35
 litvar (lat. rituale) — K 25
 luj (iulius) — P 119
 mač — P 110; K 5
 malahan — P 30, 68;; malahno —
 P 118
 makal: imiti makal robiti — K 16 (lat.
 C. — praedandi cupiditate, B. —
 s' požudom za robiti)
 mandat (lat.) — P 114
 »marci« — K 23; v. mrtvi — P 72, 74
 materija i forma kršćenja — P 7
 matrimonij, matmoni P, matarmoni
 K — P 77, 80, 82—85, 87—92; K 22
 mešaš — P 111
 meštar — K k
 metropolitanska crkva — P 56, 112
 mid — P 36, 38, 59
 misa — P 31, 42, 46, 47, 50—52, 54—56,
 80, 91, 97, 118, 119; K 5, 7, 10, 12,
 13, 26
 misal (missale Romanum) — P 45, 46,
 50; K 12, 14
 misnik — K 5, 7, 10, 15, 17
 mito — P 94
 mlada misa — P 56; nova misa — P 57
 mladenci — P 91
 mobile stvari — P 116
 munita (tal. moneta) bnetačka — P 97
 način — P 16, 90, 91, dalmatinski ali
 harvacki — P 109; K 24, 28
 načinba — P 109
 nagla smrt (smrtna kazna) — P 67
 naizadne pomazanje — P 66; = napo-
 kono P 64
 napijati (zdravice) — K 7
 napokono v. naizadne
 napovidanje — P 81, 83
 napoviditi — P 80, 83
 napridkovati — K 15
 naredba — P 118, 119, k; K 27, k
 narejeno — P 100; K 26
 naresli — P 13, 19
 »Naručnik« jamačno senjski glagoljski
 »Naručnik plebanušev« od 1507. —
 P 104
 naskoli — P 96
 naslajenje — P 111
 nauk — K 15, 26, nauk kršćanski —
 P 76, 97, 98; K 19; nauka — P 77,
 103
 nedila (I=lj) — »n. od muke« P 29,
 91, 99; K 17
 nedilni dan — K 19
 nemoćnik — P 26, 30, 65, 68, 96
 nevirni — P 13, 17, 114
 noga (mjera) — P 32
 nositi se (vladati se) — K 27
 obid — P 98, 112; K 26
 obirati svojtnake (župnike) — P 94
 obla berita — P 60, 109
 oblast — P 29, 63, 90, 91
 oblig (tal.) — P 52
 obligacijun (tal.) — P 52
 obligati (tal.) — P 119
 obustava (lat. suspensio) — P 57; K 10
 obustavljenje (suspensio) — P 53, 54,
 60, 81, 91, 100, 116, 119
 obustaviti — P 87, 112; K 7
 odarnuti — P 57
 odbranje — P 94
 odića — P 109; K 3, 18
 odlučiti — P 91, 109; (odvojiti) — P 91
 odrišenje — P 62, 63, 87
 oficij — P 72, 76, 94, 119; ovicij —
 K 18
 oliš — P 91
 oltar — P 6, 25, 31—33, 35, 38, 105;
 otar — K 4
 oltarac ki se nosi — P 31
 opačni običaj — P 54
 opanci — P 49; jopanci — K 4
 opoviditi — P 58
 opranje (voda poslije pranja) — P 68
 oružje — P 110; K 5
 osila — P 91
 oštia — P 29
 ožura (lat. usura) — P 114
 papuče — K 4
 parvoč — P 112
 pasti (vjernike) — K 26
 patriti (lat. C. — onerare) — K 19
 pavunaco (tal. pavonazzo) — P 43, 64
 paziti (tance) — K 8
 pedipsati — P 58, 84, 117; K 9, 19, 27
 pena — P 8, 15, 18, 48, 53, 54, 57, 60,
 73, 81, 90, 91, 107, 109, 110, 112, 114,
 116, 117, 119; K 6, 10, 29
 perikul — P 110, 116
 picokare — P 115; K 10

picokarske kuće — P 116
pisni — P 24
pistula — P 79; pištula — K 13
pištular — K 10
planita — P 43; K 18
pleme — P 90, 110
poblagovati — P 110
pobratim — P 54
pobratimstvo — P 114
podanak — P 32
podstaviti se — K 2
pogrditel — P 94
pogrdna ruka — P 6
pokora — P 57, 58, 62, 111, 112
pokorni salam — P 28, 65
pomazanje napokono — P 64, 66
pomesti se — P 47
»Pomiluj me Bože« — P 28
pomna od duš — P 94, 97, 103, 116, 118
pomnivac — P 108
poniž(e)nstvo — K 15
»ponvikaturi« (purificaturi) — K 18
popo — P k; na popovsku — P 60
postava — P 37
postoli — K 4
posvetilište mise — P 31
posvetiti — P 23, 31, 35
posvistiti — P 18
posvišćenje — P 90, 111, 113
poškuren — K 4
povoljan (1=lj) — P 116
predikati — K 21
pribivati — P 96; K 10
pričanje — P 79 (ali inpendint), 108
pričestiti — P 12, 19, 21, 23, 88
prida — P 29, 116
pridotarnik — P 34
priminuti — K 22
princip — K 2
priprosti — P 117
pristani za čare — P 53
pristati (saglasiti se) — P 116; (pre-
stati) — P 90
pristožati — P 90; kako se pristoji —
P 100, 109, 118
privan (lat. privatus) — P 104
privedri princip — K 2
prividiti — K 14
privilej — P 116; K 12
probužati (prema tal. buso, probušiti)
— P 59
proiti prida — P 116
prokaratur — P k
proklet — P 12, 19, 91
prokletstvo — P 18, 63, 90; K 24
promancir (lat. primicerius) — P 56, k
proponiti (tal.) — K 26
prosesjun (tal. processione) — P 24,
100, 113; K 26
prosjak — P 106

proticati ali simo tamo hodati — P 83
providiti — K 14
provincija — K 26, 27
puk — P 19, 20, 91, 97, 99, 103, 109;
K 2, 13, 20, 21, 24
pupe od kruha — P 68
puplikati (lat. publicare) — P k
purifikatur (lat. purificatorium) —
P 40
puška — P 110
rabiti u polju — P 117
rabota — K 11
raditi — P 76
razaznati — P 109
razložiti — P 97
razvrći — P 105
red: kapitul od reda — P 75; mali red
— P 78; veliki red — P 5; veći
redovi — P 112, 116; sveti redovi —
P 98
redovni ljudi — P 109, 111; K 26
redovnički — P 86; K 11, 26
redovništvo — P 95, 117
redovnik — P 19, 28, 30, 42, 46, 50,
52—55, 57—60, 69, 84, 94, 97, 104,
107—109, 111, 117—119, k; K 1, 2,
12, 14, 16, 27, 29
redovno dilo — K 2
reeni (ređeni) — P 28
resti — P 112
rimska crikva — P 1; rimski misal —
P 45
robiti — P 19
rodijaci — P 14
rubrika — K 17
ručnik — P 30, 42, 68
ruguža (?) — P 1
ruka (možda kraj) — P 12
sakrament — P 19, 20, 22, 24—26, 29,
30, 58, 67; K 27, 28
sakreštija — K 4
salam — P 28, 46, 65
siguro — P 6, 91; K 25
silovan — P 90, 101
skaline — P 32
skandal — P 54, 112, 115
skazati — K 28
skup — P 109, 114, k
slobod — P 89; svobod — K 2
slovo — K 12
smamni ljudi — P 67
sminan — P 88, 116
sminanost — P 113
smrditi (valjda u smislu »učiniti pa-
kost«, iznevjeriti) — P 17
spaseni nauci — P 103
stanje (lat. status) — P 91
starina — P 94
starišina — P 55, 87; K 4

- stisnuti — P 92 (matrimonij), 101 (dužnike)
- stratiti (trošiti) — P 101
- stupa — P 68
- sud (posuda) — P 6, 23, 29, 64; sudac (mala posuda) — P 29, 109
- sudac (sudija) — P 91
- sunči istok — P 9, 60
- sužan — K 9
- svakoč — P 91
- svečani dan — K 21; sveč. blagdan P 19
- svetac — P 34, 35, 80, 98, 99; K 19; svetacni dan — P 97
- svetinja — P 114; K 2
- svidoci — P 84, 85, 92
- svioni — P 29, 64
- svirac — P 57
- svistiti — P 117; K 27
- svišćenje — P 94
- svit (savjet) — P 91, 108
- svita — P 38, 48
- svitovni — P 90, 94, 105, 112, 114, 117; K 4, 7
- svobod — K 2; v. slobod
- svoita — P 20, 54, 82, 86—88, 92, 94—96, 102, 106, 107
- svoitnak, svoitnik (župnik) — P 19, 52, 55, 66, 73, 75, 79, 80—85, 91, 94, 96, 98, 103, 104, 107
- šimunija — P 94
- škail — P 33
- škola (bratovština) — K 24
- špure — P 15
- štola — P 10, 28, 60, 65, 72; K 23, 25
- šudar (sudario) — P 42
- šuspecijun (suspezione) — K 20, 29
- šušpet (tal. suspetto) — P 111, 116
- ščanga (štanga) — P 65
- ščavet — K 13
- ščeta (šteta) — P 111
- tabarnakul — K 28
- talar — P 34
- talijanski klobuk — P 109
- tamni (đaci) — P 77
- tanac — P 57, 113; K 8
- tancati — K 8
- težak (radnik) — P 117
- težački — K 11
- tle — P 33, 109
- tobolac — P 4, 29, 64
- tolor (talir) — P 112
- trgovati (zabrana) — P 114; targovina — K 9
- trezven — P 57
- trizan — K 26
- tvrđi — P 94, 113
- ubrus — P 23, 33, 37
- učitanje — P 92 (naricanje, isp. rus. причитанье)
- udil (l=lj) — P 53; K 26; udile — P 87, 89, 91, 116; udilice — P 54
- ukazati — P 55, 57
- ulisti — P 91
- ulje — P 4—6, 64; K 25
- umbrella — P 27
- uminje — P 108
- umiti — P 19, 28, 68, 98
- umicati (otmica) — P 91
- unca — P 32
- ura — P 74
- urdinati (ordinare) — P 79; K 7, 10, 12
- ureha — P 101
- usilovati — P 89, 108
- ustegnuti — P 114
- utažiti — P 107
- uvrijenje — P 112
- uzdržavati — P 112, 114, 116, 117
- Uzam v. Vazam
- uzmnožanje — P 63
- uzmožno — P 27
- uzvisiti — K 2
- uzvratiti — P 116
- užgana svića — P 30
- vanjelje — P 97; K 13
- vanjelistar — K 10
- varovati se — P 97
- Vazam — P 20, 58; Vazam mali — P 20; v. Uzam — P 12, 19
- »Večera Gospodinova« (bula »In Coena Domini«) — P 5
- većkrat — K 5
- vikanje (roditelja na sprovodu) — P 72
- vikarij (izvanski poljički) — P 21, 58, 97, 118, 119, k; K 2, 19, 26, 27, 28; vikarij general — P 106
- vira (potvrda) — P 55, 56, 77—79, 82
- virovanje (apostolsko) — P 12, 19
- vižitati (lat. visitare) — K 27
- voda krščena — P 3
- vojvoda — K 16
- vojska — K 16
- vrći — P 68; vrženo dite — P 15
- vrst, varst f. — P 73, 90, 110, 112—114, 116
- vzdružiti (u matrimonij) — P 26
- zablenuti — P 47
- zadovolan (koji odgovara svrsi) — K 19, 20, 28
- zahranen (lat. reservatus) — P 61
- zakon — P 94, 99; K 2, 17, 21
- zakoniti način — P 91
- zamirito — P 115
- zanat — K 15
- zapad sunca — P 9, 60

- zapovidni svetac — P 99; z. vrime — K 15
 zare — P 111; K 6 (lat. C. — taxillae)
 zaručnik — P 87
 zaudobiti: »zaudobivši pošćenje« — P 117
 zaveza — P 94
 zavezati — P 119
 zbor — P 91; K 26
 zdravice — P 112
 združiti (matrimonij) — P 80, 82, 86—
 88, 90; K 22; isp. vzdružiti, stisnuti
 zgor — K k
 zli glas — K 11; običaj — P 57, 91;
 ljudi — P 77, 89, 97, 107; zlo općenje — P 116
 zlo (crimen) — P 63; K 9, 24
 žakan — P 98, 119; K 10, 12, 15, 29
 ždrib — P 114
 ženidba — P 91, 93
 ženiti se — P 82, 92
 žežin (lat. jejunium) — P 99
 žitak (život) — K 26
 župa — P 82, 94, 118, k

RÉSUMÉ

La région croate Poljica située au sud-est de Split comprend aujourd'hui 23 communes qui s'étendent dans la vaste plaine et sur le mont de Mosor. Durant des siècles cette province différait des autres régions par son autonomie politique et par les particularités de sa vie culturelle, surtout par l'emploi de la langue slave à l'église.

A l'époque de l'invasion turque Poljica reconnut la domination de Venise (1444) qui possédait alors la Dalmatie, mais après 70 ans elle se soumit sous le pouvoir de Porta, qui lui garantit son autonomie traditionnelle à condition de payer le tribut-harač. Poljica resta à peu près 200 ans sous la domination turque, mais pendant cette période elle s'insurgeait souvent contre ses maîtres comme alliée de Venise, sous le pouvoir de laquelle elle revint finalement en 1699.

Deux monuments importants du droit canonique nous sont parvenus de l'époque de domination turque: »Constitutions« des archevêques de Split Sforza Ponzoni de 1620 et Etienne Cosmi de 1688 prescrites au clergé de Poljica. La juridiction de l'archevêché de Split s'étendait toujours sur Poljica, mais l'autonomie politique de cette région, de même que l'emploi de la langue slave à l'église, causèrent plusieurs particularités dans la vie ecclésiastique de Poljica. Les prêtres élus par les fidèles se recrutaient dans les rangs de la même noblesse dont sortaient les princes et les voévodes. Les conditions de la vie sur la frontière turque obligeaient le clergé à vivre de la même façon que tout le peuple. Les prêtres s'habillent à la mode populaire, se ceignent de l'épée et portent les fusils, participent à la vie politique de leur paroisse, partagent les mêmes espérances et les mêmes peines que leurs ouailles, ils sont tenus d'aller à la guerre contre les Turcs, gardent à l'église de différentes coutumes locales et si l'occasion se présente, prennent part aux fêtes populaires.

Les »Constitutions« de 1620 et de 1688 reflètent les idées de ce mouvement de »contre réformation« qui après le concile de Trente gagna toute l'Église catholique et qui se répandit en Dalmatie. Les énergiques archevêques Ponzoni et Cosmi, en réalisant les idées du programme réformiste du pape Grégoire XIII, exigent une discipline sévère dans les rangs du clergé.

La mention de différents défauts dans la vie du clergé de Poljica fait de ces Constitutions de Ponzoni et de Cosmi des monuments importants non

seulement du point de vue du droit canonique, mais aussi comme une source de l'histoire culturelle et du folklor de ce temps. On y parle, par exemple, du concubinat sous la forme de fraternité, du rapt de jeune fille, des sorcelleries etc.

Ces textes sont d'une importance particulière pour l'histoire de l'orthographe dans la région de l'écriture cyrillique de Poljica, qui subit juste à ce temps une évolution caractéristique.

Les textes de la fin du XVe et du commencement du XVIe siècles présentent le commencement de la nouvelle orthographe qui se signale aussi dans les oeuvres imprimées de Budinić. On conserve le ѣ à la fin et au milieu du mot; on ne marque pas la palatalisation des voyelles et de *lj* et *nj*; on emploie les anciennes lettres ю, ш et ѿ l' *r* vocalique n'est pas précédé de l' *a*.

Les Constitutions de 1620 présentent la transition de l'orthographe. Le ѣ disparut; la palatalisation des voyelles et des *lj* et *nj* se marque par la lettre ѣ, mais pas toujours — quelquefois la palatalisation n'est pas marquée; l'ancien ю s'emploie rarement; l'ancien ш se confond avec шh; ѿ n'est employé que dans la préposition *od*; l' *r* vocalique s'emploie encore sans l' *a*, mais quelquefois cet *a* apparaît — *парво*.

Les Constitutions de la fin du XVIIe siècle présentent déjà la nouvelle orthographe. La palatalisation est toujours marquée par l'ѣ qui se place parfois avant l' *l* — *ѣлѣбав*; les ю, ш et ѿ disparaissent; l' *r* vocalique est précédé toujours de l' *a*.

Le vocabulaire des Constitutions abonde en mots curieux, il y en a surtout de nombreux italianismes.